

แนะนำหนังสือ

กนิษฐา พุกาวรรณ*

สุเจน กรรพฤทธิ์,

ตามรอยเจ้าอนุวงศ์ คลี่ปมประวัติศาสตร์ไทย-ลาว (ฉบับปรับปรุง).

กรุงเทพ : สารคดี, ๒๕๕๙. ๒๓๒ หน้า. ภาพประกอบ

* นักศึกษาหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พุทธศักราช ๒๕๕๙ เป็นปีที่ชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประกาศว่าได้เข้าสู่ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community-AC) อย่างเป็นทางการ กระแสตื่นตัวเกี่ยวกับการเข้าร่วมกลุ่มประชาคมอาเซียนในประเทศไทยเห็นได้ทั่วไปในสังคมมากระยะหนึ่ง โดยเฉพาะในสถานศึกษาซึ่งมักจัดการเรียนการสอนแก่นักเรียนนักศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลพื้นที่ของ ๑๐ ประเทศสมาชิกอาเซียนเพื่อให้เรียนรู้และเข้าใจประเทศเพื่อนบ้านในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะภาษาและวัฒนธรรม เหล่าผู้นำประเทศเชื่อว่าการสนับสนุนเยาวชนให้เรียนรู้ความเป็นมาของประเทศเพื่อนบ้านจะช่วยสร้างความเข้าใจอันดีและนำไปสู่ “สำนึกร่วม” ภายในภูมิภาค ทว่าปัญหาสำคัญของการสร้าง “สำนึกร่วม” คือการที่แต่ละประเทศมีความแตกต่างทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม หรือในบางประเทศก็มีจุดร่วมทางวัฒนธรรมและศาสนาที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มรวมทั้งแต่ละประเทศยังมี “ความทรงจำร่วม” ในอดีตที่สร้างความขัดแย้งมากกว่าการร่วมเป็นหนึ่ง

สำหรับประเทศไทยที่อยู่ใจกลางภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มี “ความทรงจำร่วม” กับประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศที่มีชายแดนร่วมกันอันได้แก่ เมียนมาร์ มาเลเซีย กัมพูชา เวียดนาม และลาว “ความทรงจำร่วม” ดังกล่าวไม่ได้เป็นไปในทางบวกมากนัก เช่น เรื่องราวความขัดแย้งระหว่างไทยกับดินแดนในพม่าจนกลายเป็นศึกสงครามเผาบ้านเผาเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนเป็นที่จดจำภายใต้สำนึกและการรับรู้ของประชาชนชาวไทยจนเป็นเรื่องปกติ วงการการศึกษาไทยก็ยังคงปลูกฝังและตอกย้ำเรื่องราวการเข้ารุกรานและการเป็น “ผู้ถูกกระทำ” ของสยามไว้อย่างชัดเจน ผลก็คือความรู้ลึกดูถูกดูแคลนและไม่ไว้วางใจชาวพม่าทั้งภายนอกและภายในประเทศ สิ่งนี้นับเป็นอุปสรรคสำคัญที่อาจทำให้การเข้าร่วมกลุ่มประชาคมอาเซียนที่ทำได้สำเร็จแล้ว อาจจะมี “บาดแผล” ที่เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์ของแต่ละพื้นที่อยู่

ตามรอยเจ้าอนุวงศ์ คลิปมประวัติศาสตร์ไทย-ลาว เป็นหนังสือที่นำเสนอความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าวได้อย่างดีและน่าสนใจ ผู้เขียนเลือกศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างระหว่างไทยกับลาว ผ่านการรับรู้เรื่องของเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์ราชอาณาจักรล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์ (พ.ศ. ๒๓๔๔-๒๓๗๑) ในมุมมองของชาวไทยและในหนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ บุคคลผู้นี้คือ “กบฏ” ที่ทำลายอำนาจของสยามแต่สำหรับชาวลาวพระองค์คือ “วีรบุรุษกู้ชาติ” เป็นกษัตริย์ผู้ยอมเสียสละให้แก่ชาติบ้านเมือง งานเขียนของ สุเจน กรรพฤทธิ์ นักเขียนรุ่นใหม่เล่มนี้จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์

สารคดี ผู้เขียนสำเร็จการศึกษาระดับศิลปศาสตรมหาบัณฑิตยธรรมศาสตร์ จาก “โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ทำงานในวงการหนังสือเป็นครั้งแรกที่นิตยสาร *Advanced Thailand Geographic* และเป็นนักข่าวในหัวข้อปริทรรศน์ของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน จากนั้นมาทำงานที่สำนักพิมพ์สารคดีจนถึงปัจจุบันงานเขียนของสุเจนสวนใหญ่เป็นงานสารคดีที่สะท้อนภาพสังคม เขาได้รับรางวัล “ลูกโลกสีเขียว” ประเภทงานเขียนสารคดียอดเยี่ยม ใน พ.ศ. ๒๕๕๐ จากสารคดีเรื่อง *แก๊งคอกย ผู้คน สายน้ำ ขุนเขา ได้เงาหมอกคว้น* ซึ่งสะท้อนปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเล็ก ๆ ในจังหวัดสระบุรี และใน พ.ศ. ๒๕๕๒ เขาได้รับรางวัล “เซเว่นบุ๊คอวอร์ด” ประเภทสารคดี (เชิงประวัติศาสตร์) ยอดเยี่ยมเรื่อง *จากวังจันทร์สู่เวียงแหง ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกกรอบประวัติศาสตร์ชาตินิยม* งานเขียนนี้เป็นจุดเริ่มต้นให้สุเจนหันมาศึกษาประวัติศาสตร์อย่างจริงจังและนำไปสู่การศึกษาความรับรู้เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ จนกลายเป็นหนังสือ *ตามรอยเจ้าอนุวงศ์ คลื่นปมประวัติศาสตร์ไทย-ลาว* (พ.ศ. ๒๕๕๕) และนำมาปรับปรุงอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๕๙

หนังสือแบ่งออกเป็น ๑๐ ภาค ส่วนภาคที่ ๑๑ เป็นการแนะนำหนังสือที่เกี่ยวข้องกับเจ้าอนุวงศ์ ภาคแรก “เจ้าอนุวงศ์ “พระนเรศวร” เวอร์ชันลาว” บทนี้เปรียบเทียบกับให้เห็นความเหมือนของสถานะระหว่างเจ้าอนุวงศ์กับสมเด็จพระนเรศวรในฐานะเป็นองค์ประกันที่ไปอาศัยอยู่ต่างบ้านต่างเมือง ในการอธิบายประเด็นดังกล่าวผู้เขียนเริ่มจากการอธิบายเรื่องธรรมชาติของรัฐในอดีตที่ไม่ได้เป็น “รัฐชาติ (Nation-state)” หรือประเทศเอกเช่นปัจจุบัน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเหตุใดสยามและลาวจึงต้องทำสงครามกันและเหตุใดมุมมองของผู้นำในขณะนั้นถึงดูก้าวร้าวรุนแรงและคุกคามเพื่อนบ้านอยู่เสมอ

ภาคที่ ๒ “องค์ประกัน” และ “บุตรบุญธรรม” ของราชสำนักสยาม กล่าวถึงเรื่องราวของเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกนำตัวลงมาจากเวียงจันทน์ในฐานะองค์ประกัน หลังจากที่ทำความเข้าใจในภาคแรกว่า การทำสงครามในสมัยโบราณนั้น “คำปฏิกรรมสงคราม” ที่ฝ่ายพ่ายแพ้ต้องจ่ายคือการยินยอมให้ผู้ชนะกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินกลับไปได้ เมื่อสยามสามารถเอาชนะฝ่ายเวียงจันทน์ได้ใน พ.ศ. ๒๓๒๒ เจ้าอนุวงศ์โอรสของพระเจ้าสิริบุญสาร (พ.ศ. ๒๒๙๗-๒๓๒๒) กษัตริย์ล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์ในขณะนั้นก็ต้องเดินทางมาอาศัยในกรุงเทพฯ บทนี้ผู้เขียนได้เดินทางตามรอยสถานที่ที่เคยเป็นที่พำนักของเจ้าอนุวงศ์และครัวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์บริเวณบ้านปูนติด

สะพานพระราม ๘ ทั้งยังพบว่าเรื่องราวของเจ้าอนุวงศ์เมื่อครั้งประทับอยู่ในสยามตั้งแต่พระชนมายุ ๑๖ พรรษา พระองค์มีความสนิทชิดเชื้อกับเจ้าฟ้าชายฉิม (รัชกาลที่ ๒) พร้อมกับแทรกเรื่องราวของพระแก้วมรกต ที่เป็นประเด็นอ่อนไหวในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาวในบริบทว่าใครคือเจ้าของพระพุทธรูปองค์นี้ นอกจากนี้ยังมีการยกตัวอย่างเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเจ้าอนุวงศ์ในตำราทั้งของไทยและลาวบางตอนซึ่งทำให้เห็นว่าแม้จะเป็นเรื่องราวเดียวกันเกี่ยวกับการทำสงครามระหว่างราชสำนักสยามกับเจ้าอนุวงศ์แต่รายละเอียดที่ให้กลับแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ในภาคที่ ๓-๙ กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ซึ่งเริ่มต้นขึ้นหลังการสวรรคตของรัชกาลที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ และจบลงด้วยการจับกุมเจ้าอนุวงศ์มาสำเร็จโทษที่กรุงเทพฯ และเผาทำลายเวียงจันทน์จนไม่อาจฟื้นฟูกลับมาเป็นราชอาณาจักรได้อีก ในบทนี้ผู้เขียนอธิบายถึงสถานะเริ่มต้นของอาณาจักรเวียงจันทน์ในฐานะ “เมืองสองฝ่ายฟ้า” ภายใต้อิทธิพลของราชสำนักสยามและเวียดนาม คำถามสำคัญที่เกิดขึ้นในบทนี้คือ หากแม้เจ้าอนุวงศ์ทรงมีความสนิทสนมกับราชสำนักสยาม แล้วมีเหตุผลใดที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์ทรงตัดสินใจต่อต้านอิทธิพลของสยามหลังจาก “พระสหาย” เสด็จสวรรคต หลักฐานที่บันทึกสาเหตุดังกล่าวแตกต่างกันไป บ้างว่าเป็นเพราะเจ้าอนุวงศ์ประเมินสถานการณ์ผิดว่าสยามจะถูกอังกฤษบุกยึดเช่นในพม่า หรือความคับข้องใจจากการถูกปฏิเสธคำขอครัวลาวกลับคืนเวียงจันทน์หรืออาจเป็นเรื่องการนำพระแก้วมรกตมาจากลาว ซึ่งคำตอบก็เป็นไปได้หลากหลายและไม่มีหลักฐานใดที่ฟันธงลงไปแน่ชัด ความขัดแย้งที่สุดคือเหตุการณ์หลังจากนั้น เมื่อเจ้าอนุวงศ์ยกทัพจากกรุงเวียงจันทน์มายังนครราชสีมาใน พ.ศ. ๒๓๖๙ สงครามดังกล่าวได้ก่อให้เกิดวีรกรรมกู่ชาติที่มีชื่อเสียงโด่งดังและอยู่ในความรับรู้ของประชาชนไทยมาช้านานอย่างวีรกรรมของท้าวสุรนารี หรือย่าโม ที่ปัจจุบันกลายเป็นบุคคลสำคัญของจังหวัดนครราชสีมา เป็นที่เคารพบูชาและเป็นสิ่งยึดมั่นศรัทธาของชาวโคราชอย่างมากจนทำให้เกิดปัญหาต่อต้านอย่างรุนแรงเมื่อมีการผลิตงานเขียนประวัติศาสตร์ที่ตั้งคำถามกับการมีอยู่ของย่าโมผู้นี้

ความน่าสนใจของหนังสืออยู่ที่ความสามารถของผู้เขียน ในการเชื่อมโยงเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างน่าติดตามและเป็นเหตุเป็นผล มีการใช้ข้อมูลหลักฐานที่หลากหลายและรอบด้าน เนื่องจากการดำรงสถานะเป็นเมือง “สองฝ่ายฟ้า” ของเวียงจันทน์ทำให้ความขัดแย้งระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ยังเกี่ยวข้องกับราชสำนักเว้แห่งเวียดนามที่มีอิทธิพล

เหนือเวียงจันทน์ด้วย เมื่อทำการศึกษาหลักฐานของเวียดนามซึ่งมีการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดก็เห็นชัดเจนว่า เวียดนามมองเวียงจันทน์เป็นเมืองเล็กซึ่งตนจำเป็นต้องดูแลและไกล่เกลี่ยปัญหาให้ในสงครามความขัดแย้งระหว่างสยามและเวียงจันทน์ แต่ทั้งนี้ก็ต้องไม่สร้างความบาดหมางให้เกิดขึ้นกับสยามด้วยซึ่งสะท้อนรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสามอาณาจักรที่วางอยู่บนหลักการทูตที่ดีในการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้เวียดนามจะพยายามใช้วิธีเจรจาทางการทูตเพื่อให้สยามที่เวียดนามอ้างว่ามีสถานะเป็น “บิดา” ให้อภัยโทษแก่เจ้าอนุวงศ์และเกลี้ยกล่อมเจ้าอนุวงศ์ในฐานะ “มารดา” ให้ยุติการต่อต้านอำนาจของสยามเพื่อสร้างความสงบให้เกิดขึ้นระหว่างทั้งสามอาณาจักร ทว่าเจ้าอนุวงศ์กลับตอบโต้ทำให้องค์ทัพสยามจากกรุงเทพฯ ถูกส่งขึ้นมาเวียงจันทน์ในทันที เจ้าอนุวงศ์พยายามลี้ภัยเข้าไปในดินแดนทูกันดาร์ แต่สุดท้ายก็ถูกเจ้าน้อย กษัตริย์เมืองพวนซึ่งไม่อาจปฏิเสธสถานะ “เมืองสามฝ่ายฟ้า” ที่มีสยามเป็นหนึ่งในเมืองอิทธิพลหลัก จับตัวเจ้าอนุวงศ์และผู้ติดตามส่งให้แก่กองทัพสยาม เมืองเวียงจันทน์จึงถูกกองทัพสยามเผาทำลายราบคาบใน พ.ศ. ๒๓๗๑ พร้อมกับเจ้าอนุวงศ์และครอบครัวที่ถูกนำตัวมาสำเร็จโทษที่กรุงเทพฯ

ผลกระทบหลังสงครามระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ถูกอธิบายไว้ในภาคที่ ๑๐ ผลที่เกิดขึ้นนอกจากความเสียหายต่อประชาชนที่ต้องล้มตาย บ้านแตกสาแหรกขาด ถูกเทครัวกลับมาในสยามจนทำให้เกิดเป็นชุมชนชาวลาวในกรุงเทพฯ เช่น บริเวณบางยี่ขัน บางขุนพรหม เป็นต้นแล้ว การเผาทำลายเวียงจันทน์และการยึดทรัพย์สินที่มีคุณค่าทางจิตใจอย่างพระพุทธรูปสำคัญ ได้แก่ พระแก้วมรกต พระบาง พระแชก พระเสริม ทำให้เกิดรอยแผลทางประวัติศาสตร์ให้กับชาวลาวอย่างเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๔ จะมีการนำพระบางคืนกลับไป แต่ในความรับรู้ของชาวลาวยังคงเชื่อและตอกย้ำความเชื่อที่ว่า ไทยได้นำพระแก้วมรกตของพวกเขาไปจากเหตุการณ์สงครามเจ้าอนุวงศ์

ในภาคที่ ๑๐ นี้ เป็นส่วนสำคัญและตรงกับสิ่งที่หนังสือเล่มนี้ต้องการนำเสนอ ผู้เขียนได้ให้ทัศนะและความเข้าใจเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์หลังจากที่ศึกษาเรื่องนี้มาในระยะหนึ่งว่า ในท้ายที่สุดแล้วความขัดแย้งระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ในสมัยเจ้าอนุวงศ์ก็เป็นเพียงเหตุการณ์ในอดีตเหตุการณ์หนึ่งตามแบบวิถียุคโบราณ ยุคที่ไม่มีรัฐชาติ การทำสงครามเป็นวิธีเดียวในการที่พระมหากษัตริย์จะขยายอิทธิพลออกไปได้ เป็นเรื่องปกติของยุคสมัยในอดีต แต่เมื่อเวลาผ่านไปเรื่องราวนี้กลับถูกแก้ไข บิดเบือน เพิ่มสีสันผ่าน

ตำนาน พงศาวดาร และแบบเรียนตามแนวคิดชาตินิยมที่เกิดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐ ผลก็คือ บุคคลคนเดียวกันสามารถเป็นได้ทั้ง “กบฏ” และ “วีรบุรุษกู้ชาติ” ในเวลาเดียวกัน ผ่านมุมมองที่แตกต่างระหว่าง “ผู้ที่เคยกระทำ” กับคนที่เชื่อว่าตน “ถูกกระทำ” ทางประวัติศาสตร์

ใน พ.ศ. ๒๕๕๒ รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่ตั้งตระหง่านอยู่ริมแม่น้ำโขง หันหน้ามายังฝั่งประเทศไทยตรงข้ามกับเมืองศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย โดยคณะกรรมการเฉลิมฉลองเวียงจันทน์เป็นนครหลวงครบ ๔๕๐ ปี ได้ระบุให้เจ้าอนุวงศ์เป็นวีรกษัตริย์ลาวผู้อาญา และ “บ่ยอมจำนน” เพื่อราชอาณาจักรล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์ คำประกาศของ สมสหัสวาด เล่งสหัสวัด รองนายกรัฐมนตรี สปป. ลาวในพิธีเปิดที่ว่า “เจ้าอนุคือวีรกษัตริย์องค์หนึ่งที่มีน้ำใจรักชาติสูงส่ง เป็นจอมทัพผู้อาญา กล้าแกร่ง นำพาปวงชนลาวต่อสู้ ผ่านการรุกรานและยึดครองของศักดินาสยาม” คำประกาศนี้ดูขัดแย้งกับการอธิบายหาที่ของอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่ผายมือมาทางไทยเบริบเสมือนการให้อภัยในเรื่องราวในอดีต แต่ในส่วนของไทย เจ้าอนุวงศ์ก็ยังคงเป็น “กบฏ” ในหน้าหนังสือแบบเรียนต่อไป แต่หากสถานการณ์ยังคงเป็นเช่นนี้ แม้ว่าการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาวในระดับประเทศจะดำเนินไปมากเพียงไร เรื่องของเจ้าอนุวงศ์ก็ยังคงเป็นรอยแผลภายในใจระหว่างประชาชนไทยกับลาว ซึ่งผ่านการตอกย้ำเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาตินิยม ดังนั้นการรวมกลุ่มกันอย่างแท้จริงคงยากที่จะบรรลุผล

แม้หนังสือ ตามรอยเจ้าอนุวงศ์ คลิปป์ประวัติศาสตร์ไทย-ลาว จะเป็นเพียงสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้อัดแน่นไปด้วยเนื้อหาทางวิชาการ แต่ผู้เขียนได้ศึกษาหลักฐานเอกสารและอุตสาหกรรมสำรวจพื้นที่อย่างจริงจัง ด้วยการเดินทางตามรอยเส้นทางเจ้าอนุวงศ์ทั้งในประเทศไทยไปจนถึงฝั่งลาว เข้าไปยังพื้นที่ทุรกันดารและเสี่ยงภัยท่ามกลางสงครามความขัดแย้งภายในลาวเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุดแก่ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้ ยังมีภาพถ่ายที่ชวนติดตามทำให้น่าสนใจและไม่น่าเบื่อ และสร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้สนใจได้เป็นอย่างดีในการอ่านหนังสือประวัติศาสตร์ การนำเสนอมุมมองใหม่ทางประวัติศาสตร์ของผู้เขียนจึงมีนัยว่าควรเปิดใจเรื่องข้อเท็จจริงและยอมรับ “อดีต” เพื่อเรียนรู้ที่จะก้าวเดินไปข้างหน้าเพื่อนำไปสู่ความสัมพันธ์และความร่วมมืออันดีระหว่างกันตามรอยเจ้าอนุวงศ์ คลิปป์ประวัติศาสตร์ไทย-ลาว เป็นหนังสืออ่านที่ตีเล่มหนึ่งซึ่ง

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มี.ย. (๒๕๕๙) ๒๕๙

ทำให้เราต้องกลับมาทบทวนและยอมรับว่า “อดีต” คือสิ่งที่ผ่านพ้นไปนานแล้วและเป็น
บทเรียนสำคัญในการสร้างความเข้าใจเรื่องราวปัจจุบันและชี้แนะแนวทางในการมองไป
เบื้องหน้าและแก้ไขปัญหาที่อาจจะมีขึ้นในอนาคต

